

Regionális gazdasági eredmények, újraiparosítás Hajdú-Bihar megyében

¹Nagy János – ¹Sinóros-Szabó Botond – ²Harsányi Gergely – ¹Nagy Orsolya – ¹Harsányi Endre

¹Debreceni Egyetem Mezőgazdaság-, Élelmiszertudományi és Környezetgazdálkodási Kar,
Földhasznosítási, Műszaki és Területfejlesztési Intézet, Debrecen

²Budapesti Gazdasági Főiskola, Budapest
nagyjanos@agr.unideb.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

Az Észak-alföldi régió az ország egyik elmaradt régiója, a gazdasági fejlettség alacsony szintje döntően az ipari fejlődés elmaradására vezethető vissza. A régió természeti kincsekben szegény, természeti erőforrása a termőföld, a földgáz mezők, a széndioxid, a termásvíz előfordulások és az agyagásványkészlet.

A megye egy lakosra jutó bruttó hazai termék (BHT) struktúrája jelentős mértékben a mezőgazdaság magas részesedésével tér el az országostól. Az ipari és építőipari arány különbsége nem számottevő. A szolgáltató ágak közül a kereskedelem, szállítás, hírközlés kismértékű, a pénzügyi, a gazdasági szolgáltatói számottevően alacsonyabb részesedését magyarázza, hogy ezen ágazatok fokozottabban Budapesten koncentrálnak. A közösségi- és humánszolgáltatások átlagosnál magasabb aránya a Debreceni Egyetemnek köszönhető.

A megye gazdasági fejlődését komplexen kifejező bruttó hazai termék 1995–2009 között folyóáron 15 év alatt négyszeresre emelkedett, de változatlan áron számítva kevesebb, mint 25%-kal, szemben az országos több mint 40%-os növekedéssel.

A gazdaság fejlettségének legkomplexebb mutatója a BHT folyó vagy változatlan áron kifejezett értéke. Nemzetközi összehasonlításra alkalmas az egy lakosra jutó vásárlóerő paritás alapján korrigált dollárban kifejezett bruttó hazai termék (GDP).

A megye az országos ipari foglalkoztatott létszámnak 4,3%-át, az ipari termelés értékének pedig csupán 3,3%-át adja, ami elmarad a megye országos belüli területi és népességi arányától. Az egy lakosra jutó ipari termelés mértékét tekintve 2010-ben a tizedik helyen áll a megyék rangsorában. Így a kevésbé iparosított megyék közé tartozik.

A bruttó hazai termék struktúrája alkalmas hasznos fejlesztési következtetések levonására, de megbízhatóbb az eredmény, ha a foglalkozási szerkezet segítségével a jövedelemtermelő képességet is elemezzük.

Kulcsszavak: újraiparosítás, regionális gazdaság, kistérségek gazdasági fejlettsége

SUMMARY

The North Great Plain region is one of the backward regions of Hungary. The low level of economic development is mainly due to the lack of industrial development. The region is poor in natural resources, its main resources are land, natural gas fields, carbon dioxide, thermal water and the clay mineral stock.

The structure of GDP per capita of the county is different than the country average mainly because of the high proportion of agriculture. The proportion of the industry and the building industry is not significant. Of the various service provider sectors, trade, transport and telecommunications have a small proportion, while financial and economic service providers have even lower share, which is due to the fact that these sectors are mostly concentrated in Budapest. The share of public and human service providers is higher than average due to the University of Debrecen.

The GDP which expresses the economic development of the county in a complex way increased four times its previous value in nominal value between 1995–2009. However, if the real value is considered, the increase is less than 25%, as opposed to the country average, which was less than 40%.

The most complex index of the development level of an economy is GDP expressed either in nominal or real value. If expressed in dollars, GDP is suitable for international comparison with the correction based on the purchasing power parity per person.

The county represents 4.3% of the people employed in the industrial sector in Hungary, while its share in industrial production is only 3.3% which is lower than the regional and population share of the county within Hungary. As regards industrial production per person, Hajdú-Bihar was the 10th county in Hungary; therefore, it is considered to be a less industrialised county.

The product structure of GDP is suitable for drawing useful development conclusions, but the result is more reliable if the income creation ability is also analysed on the basis of the employment structure.

Keywords: reindustrialisation, regional economy, economic development level of small regions

HAJDÚ-BIHAR MEGYE ÁLTALÁNOS JELLEMZŐI

Minden térségnek elhelyezkedése meghatározza fejlődését (Barát, 1994). A megye az ország legkeletibb megyéje: északról Szabolcs-Szatmár-Bereg megye és Borsod-Abaúj-Zemplén megye, nyugatról Jász-Nagykun-Szolnok megye, délről Békés megye, keletről hosszan a román határ határolja. A terület székhelye Debrecen, mely a térség legnagyobb lélekszámú tele-

pülése, mely kulturális, oktatási és üzleti központ. A megyében 9 kistérség található, 1 megyei jogú város, 20 további város és 61 egyéb település. A népességet tekintve a megye inkább mondható városiasnak, ugyanis a teljes népesség több mint 80%-a él városban.

Kereskedelmi szempontból elhelyezkedése kedvező. Mind az észak-déli, mind a kelet-nyugati irányokban fontos kereskedelmi útvonalat találunk. Debrecennek az Erdély felé irányuló kapcsolatokban van törté-

nelmíleg fontos szerepe. A város kiemelkedésére a reformáció volt hatással, melynek eredményeképpen Debrecen fontos oktatási, kulturális szerepkörrel is rendelkezik. Ez a szerepe a megye határait jelentősen meghaladja, méltán nevezhető régiós központnak (Barát, 1994). Tájé földrajzi szempontból Hajdú-Bihar megye 6211 km²-es területének északkeleti részét a homokbuckás Nyírség déli tája, közepét a kiváló talajadottságokkal rendelkező löszös Hajdúság, nyugat-északnyugati részét a Közép-Tisza-vidékhez tartozó, festői Hortobágy és a borsodi ártér, míg déli harmadát a Berettyó–Körösök vidék kis tájai (Nagy- és Kis-sárrét, Berettyó–Kálló köze, Érmellék, Bihari síkság) alkotják.

Budapestről Hajdú-Bihar a 4-es sz. főúton, illetve az M3-as és az M35-ös autópályán keresztül közelíthető meg. Debrecen távolsága a fővárostól a legrövidebb útvonalon: 220 km. A Tiszántúl közlekedési és vonalas infrastruktúrális hálózatának gerincét a Budapest–Szolnok–Püspökladány–Debrecen–Nyíregyháza forgalmi tengely jelenti, amely országos térszerkezeti vonalnak is tekinthető. Ez a fontos makroregionális tengely egyszersmind a megye meghatározó térszerkezeti vonala is, többek között Püspökladány, Hajdúszoboszló, Debrecen, Hajdúhadház és Téglás is ennek mentén helyezkedik el. Elsősorban nemzetközi jelentősége emeli ki a Püspökladány–Berettyóújfalú–Biharkeresztes (Nagyvárad) vonalát, amely mellett fontos regionális térszerkezeti tengely még a Debrecen–Hajdúböszörmény–Polgár–Tiszaújváros (Miskolc) útvonal. Debrecen 1857-ben érte el a vasút, majd ezt követően a város fokozatosan közlekedési és kereskedelmi gócponttá nőtte ki magát.

A MEGYE GAZDASÁGI FEJLETTSÉGE

A gazdaság fejlettségének legkomplexebb mutatója az egy lakosra jutó bruttó hazai termék (BHT) folyó vagy változatlan áron kifejezett értéke (1. táblázat). Nemzetközi összehasonlításra alkalmas az egy lakosra jutó vásárlóerő paritás alapján korrigált dollárban kifejezett bruttó hazai termék (GDP).

1. táblázat

Fejlettségi szint 2009-ben az egy főre jutó bruttó hazai termék alapján folyó áron

Megnevezés(1)	Hajdú-Bihar megye(2)	Észak-alföldi régió(3)	Hazánk összesen(4)
BHT/fő (ezer Ft)(5)	1807	1605	2600
Országos átlag %-ban(6)	69,5	61,7	100,0
Megegyék átlagának %-ában(7)	95,1	84,5	136,9

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 1: Development level in 2009 based on GDP per capita in real value

Items(1), Hajdú-Bihar county(2), North Great Plain region(3), Hungary total(4), GDP per capita (thousand HUF)(5), Country average %(6), Averaged over % of county averages(7), Source: own edition by KSH data

2009-ben a bruttó hazai termék összege a megyében 978,8 milliárd forint volt, 40,7%-a a régióé és 3,8%-a az országos produktumnak. A régióon belül Hajdú-Bihar megye a legfejlettebb, de az országos átlagnak alig több mint 2/3-át produkálja. A megyék átlagától csak kis mértékben marad el.

Egy megye vagy régió gazdasági fejlettsége jól megítélhető különböző gazdasági jellemzők összevetése alapján (Buday-Sántha, 2009, 2010; Lengyel és Rechnitzer, 2004) (2. táblázat).

Hajdú-Bihar megye gazdasága fejlettebb, mint az Észak-alföldi régió átlaga, területe, népessége és a foglalkoztatottak aránya egyaránt valamivel nagyobb, mint egyharmada. Jellemző különbség a munkanélküliségben van, ami a megyében érzékelhetően kisebb, mint a régió egészében (Baranyi, 2008).

A megye lakossága az ország lakosságának 5,4%-a, de a megtermelt bruttó hazai termék aránya csak 3,8%. A népesség arányához képest a foglalkoztatottság kisebb, a munkanélküliség azonos volt az országos átlaggal. Rendkívül sajátosan alakult a havi munkajövedelem, kisebb mértékben meghaladva a régiós átlagot, mint az egy lakosra jutó BHT. Kiseb mértékű volt a jövedelem-lemaradás az országos átlaghoz képest, mint a fejlettségbeli különbség. Az egészségügyet reprezentáló kórházi ágy szám a régiós és országos átlagnak felel meg, annak ellenére, hogy a megyében jelentős, nemzetközileg elismert orvosképzés folyik.

A megye kiemelkedő helye a középiskolások számában kisebb mértékben, a felsőoktatási hallgatói létszámnál erőteljesebben érvényesül. Debrecen egyetemi város.

A megye nagyobb területéből, a főleg szántóterületéből következik a megye agrár-, ezen belül állattenyésztő jellege. A régióhoz és az ország egészéhez mérten is kiemelkedik a megye szarvasmarha- és sertésállománya, s ebből következően a takarmány, illetve kukoricatermesztés aránya jelentős (Buday-Sántha, 2011). Az ipari termelés mértéke viszonylag szerény, aránya mind a régióhoz, mind az országoshoz képest viszonylag alacsony. Sajátos szerkezetét mutatja, hogy az élelmiszeripari termelés iparon belüli aránya magas, 22,5%, az országos 10%-kal szemben. A lakosság arányától kisebb az építőipari termelés, és ha kis mértékben is a kereskedelmi szálláshelyek száma is. Ez utóbbi azért feltűnő, mert Hajdúszoboszló az ország egyik kiemelt üdülő-, illetve fürdőhelye.

A megye vállalkozásainak száma az országosnak 5,4%-a, a népességgel azonos arányú. A társas vállalkozások súlya alacsony, bár a régióon belül kiemelkedő. Ugyanez jellemző a külföldi befektetésekre. Kiemelkedő helyzetben van a megye a K+F tevékenységben, az MTA Atommagkutató Intézetének és a Debreceni Egyetemnek köszönhetően.

A KISTÉRSÉGEK GAZDASÁGI FEJLETTSÉGE

A megye gazdasági fejlettsége jelentős eltérést mutat kistérségenként. Kistérségi BHT-adatok nem állnak rendelkezésre, de a különböző gazdasági jellemzők alapján következtetni lehet az egyes területek fejlettségére. A megyében 9 kistérség van, ezek a Debreceni, Balmazújvárosi, Berettyóújfalui, Derecske-létavérsi, Hajdúböszörményi, Hajdúhadházi, Hajdúszoboszlói, Polgári és Püspökladányi kistérség.

Megvizsgáltuk, hogy 20 mutatóval hogyan jellemezhetők az egyes kistérségek. A részletes adatokat a 3. táblázat foglalja össze.

Gazdasági jellemzők és arányuk (2009)

Megnevezés(1)	Hajdú-Bihar megye(2)	Észak-alföldi régió(3)	Magyarország(4)
		százalékában(5)	
Terület (km ²)(6)	6 211	35,0	6,7
Népesség (ezer fő)(7)	541,3	36,3	5,4
Foglalkoztatottak (ezer fő)(8)	177,9	36,4	4,7
Munkanélküliek (ezer fő)(9)	22,7	28,0	5,4
Átl. havi munkajövedelem (Ft)(10)	178 637	106,3	84,3
Működő kórházi ágy (db)(11)	3 738	36,7	5,3
Középiskolai tanuló (fő)(12)	26 299	39,0	5,9
Felsőoktatási hallgató (fő)(13)	27 372	65,4	8,3
Szántó-terület (ezer ha)(14)	331,8	34,3	7,3
Szarvasmarha állomány (ezer db)(15)	88,0	51,8	12,6
Sertésállomány (ezer db)(16)	496,0	55,8	15,3
Búzatermelés (ezer t)(17)	303,1	37,4	6,9
Kukoricatermelés (ezer t)(18)	819,5	53,2	10,9
Ipari termelés (mrd Ft)(19)	578,7	29,8	3,2
Építőipari termelés (mrd Ft)(20)	53,9	41,6	4,0
Kereskedelmi szálláshely(21)	15 750	39,7	5,2
Vállalkozások (db)(22)	86 714	35,8	5,4
Ebből: társas vállalkozás (db)(23)	21 290	42,7	3,7
Külföldi befektetés (millió Ft)(24)	285 538	50,8	1,9
K+F ráfordítás (millió Ft)(25)	23 555	80,5	7,9
Bruttó hazai termék (mrd Ft)(26)	978,8	40,7	3,8

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 2: Economic characteristics and their proportions (2009)

Items(1), Hajdú-Bihar county(2), North Great Plain region(3), Hungary(4), Percentages(5), Area (km²)(6), Population (thousand people)(7), Employees (thousand people)(8), Unemployed people (thousand people)(9), Average monthly income (HUF)(10), Actively used hospital beds(11), Secondary school students (people)(12), Students in higher education (people)(13), Ploughland (thousand ha)(14), Bovine population(15), Swine population(16), Wheat production (thousand tons)(17), Maize production (thousand tons)(18), Industrial production (billion HUF)(19), Building industry production (billion HUF)(20), Commercial accommodation(21), Enterprises(22), Of these: joint ventures(23), Foreign investment (million HUF)(24), R&D expenditures (million HUF)(25), Gross Domestic Product (billion HUF)(26), Source: own edition by KSH data

A mutatókból érzékelhetők az egyes kistérségek jellemzői (Nemes Nagy, 2005; Baranyi és Czeglédy, 2009), de a fejlettség szám-szerűsítése érdekében kiválasztottuk a legfontosabbakat, az életkörülményeket alapvetően befolyásoló, illetve kifejező mutatókat:

- az aktivitási ráta,
- az álláskereső aránya,
- az adófizetők aránya,
- az SZJA-kötelesek átlagjövedelme,
- az átlagos nyugdíj,
- az egy lakosra jutó helyi adó,
- a rendszeres segélyben részesülők aránya,
- a lakásépítés lakossághoz viszonyított aránya,
- a fajlagos városi gázfogyasztás,
- a fajlagos vízfogyasztás,
- az orvos-ellátottság,
- a felsőfokú végzettség aránya.

A fenti mutatók kistérségenkénti értékét rangsoroltuk, majd a rangsorokat összegeztük. A helyezési számok összege alapján megállapítható, hogy a megye kistérségei három csoportba sorolhatók (4. táblázat).

Az elemzések, rangsorolások alapján fejlett megyei kistérség a debreceni és a hajdúszoboszlói. E két kistérség valamelyikében van az összes mutató egyes számú helyezettje, sorszámuk összege 22–26. Közepes

fejlettségének tekinthető a Hajdúböszörményi, a Polgári és a Püspökladányi kistérség, 45–63 helyezési számmal. Kevésbé fejlettnak minősíthető a Balmazújvárosi, a Berettyóújfalui, a Derecske-létavértesi és a Hajdúhadházi kistérség. Ezeknél a helyezési számok összege 74–90.

Az összeállított rangsor realitását igazolja a kistérségek országos minősítése is, ami szerint társadalmi, gazdasági elmaradottságuk miatt területfejlesztési szempontból kedvezményezettnek minősített kistérségek közé a megye 5 kistérségét sorolták. Ezek: a Balmazújvárosi, Berettyóújfalui, Hajdúhadházi, Polgári és a Püspökladányi kistérség.

2008-ban a kormány külön elemzés alapján meghatározta az ország 33 leghátrányosabb helyzetű kistérségét és külön forrást határozott meg ezek helyzetének javítására. A meghatározott körbe az Észak-alföldi régióból nyolc kistérség tartozik, hat Szabolcs-Szatmár-Bereg megyéből, a Baktalórántházi, a Csengeri, a Fehérgyarmati, a Mátészalkai, a Nyírbátori, a Vásárosnaményi kistérség, egy Jász-Nagykun-Szolnok megyéből (a Tiszafüredi kistérség) és egy Hajdú-Bihar megyéből (a Berettyóújfalui kistérség). Ez értékelésünk szerint is a leghátrányosabb területek közé tartozik.

Kistérségek Hajdú-Bihar megyében

Megnevezés(1)	Debrecen	Balmaz- újváros	Berettyó- újfalú	Derecske- Létavértes	Hajdú- böszörmény	Hajdú- hadház	Hajdú- szoboszló	Polgár	Püspök- ladány
Népsűrűség (fő/km ²)(2)	422,0	39,5	41,4	65,4	79,8	95,9	66,2	36,6	52,1
Ezer lakosra jutó belföldi vándorlás különbsége (2000–2008)(3)	-0,9	-4,9	-7,3	+1,0	-2,2	+4,0	0,0	-2,4	-4,4
Álláskeresők a munkaképesekből (%)(4)	6,5	13,6	15,3	12,9	9,9	16,3	7,7	13,2	14,0
180 napon túli álláskeresők (%)(5)	3,6	7,4	9,1	7,8	5,3	10,4	3,6	7,2	7,9
Aktivitási ráta (%)(6)	40,7	36,8	33,4	31,5	36,8	32,6	39,7	36,7	36,0
Ezer lakosra jutó adózó (fő)(7)	459	392	375	352	434	33	461	408	393
Ezer lakosra jutó rendszeres szociális segélyezett(8)	17,0	48,0	70,4	44,7	29,6	67,7	19,9	48,0	56,5
Rendszeres segélyezett (0–24 éves, %)(9)	0,18	0,39	0,42	0,44	0,35	0,50	0,23	0,39	0,45
Személyi adóalap (jövedelem/adózó fő, Ft)(10)	1 915 430	1 286 023	1 344 068	1 287 571	1 370 650	1 337 328	1 539 170	1 552 641	1 408 913
Havi öregségi nyugdíj (Ft/fő)(11)	88 899	73 390	75 171	71 513	75 964	73 463	82 227	81 218	76 379
Korhatár alattiak átlagnyugdíja (Ft/fő)(12)	70 505	62 034	63 036	60 399	63 957	61 581	68 067	69 575	63 835
Ezer lakosra jutó működő társas vállalkozás(13)	45,7	13,7	12,4	11,9	14,4	11,9	24,1	11,9	12,5
Helyi adó (Ft/ezzer lakos)(14)	47 201	13 420	10 605	9 176	29 260	10 324	44 817	14 914	15 458
2000–2008-ban épült lakás aránya (%)(15)	9,0	6,1	4,7	7,6	8,8	10,8	13,3	3,8	5,8
Egy házi+gyermekorvosra jutó fő(16)	1 384	1 521	1 491	1 776	1 621	2 031	1 677	1 406	1 605
Háztartások átlagos létszáma(17)	2,47	2,74	2,60	2,80	2,76	2,95	2,18	2,67	2,72
Évi gázfogyasztás (háztartás/m ²)(18)	916,7	1 113,2	788,0	795,5	971,9	772,5	1 313,6	1 123,8	1 008,2
Évi vízfogyasztás (háztartás/m ³)(19)	82,1	63,6	71,6	78,5	86,2	74,4	95,9	64,8	76,2
Ezer lakosra jutó vendégszaka(20)	54	49	52	34	44	30	89	47	44
Felsőfokú végzettség (18 év felett, %)(21)	18,6	4,6	5,8	4,7	7,0	3,7	8,6	5,2	5,3

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 3: Small regions in Hajdú-Bihar county

Items(1), Population density (person per km²)(2), Difference of internal migration per one thousand inhabitants (2000–2008)(3), The proportion of jobseekers in the active population (%)(4), People who have been looking for a job for more than 180 days(5), Activity rate (%)(6), Taxpayers per one thousand inhabitants (people)(7), People with regular social subsidisation per one thousand inhabitants(8), Regularly subsidised people (0–24 years of age, %)(9), Personal tax base (income per taxpayer, HUF)(10), Monthly old-age pension (HUF per person)(11), Average pension of those below the age limit (HUF per person)(12), Active joint venture per one thousand inhabitants(13), Local tax (HUF per thousand inhabitants)(14), Proportion of houses or flats built between 2000–2008 (%)(15), Number of people per GP + pediatrician(16), Average number of households(17), Yearly gas consumption (household per m²)(18), Yearly water consumption (household per m³)(19), Number of guest nights per one thousand inhabitants(20), Higher education degree (above 18 years of age, %)(21), Source: own edition by KSH data

A MEGYE IPARI ÉS ÉPÍTŐIPARI TERMELÉSE

Az ipari és építőipari termelés volumene 16 év adatai alapján a nemzetgazdaság országos konszolidálódása után évente eltérően alakult (5. táblázat).

A megye ipari termelése 1995–2008 között kisebb, nagyobb visszaesésekkel tarkítva mintegy másfélszeresre növekedett, majd 2009-ben és 2010-ben is abszolút mértékben csökkent. Így a 2010-es termelési szint nem egészen 30%-kal lett nagyobb, mint az 1995-ös. Az

adatok azt is mutatják, hogy a megye ipari termelés-növekedése jelentős mértékben lemaradt az országos növekedés üteméhez képest, ugyanis az országos ipari termelés volumene 1995 és 2008 között 2,6-szeresre emelkedett, majd az itt is bekövetkezett csökkenések ellenére 2010 év volumene is 2,3-szerese az 1995 évinek.

Mindezek alapján megállapítható, hogy a 2010 évi megyei ipari termelés összege mindössze 2,8%-a az országosnak (6. táblázat).

4. táblázat

A 12 kiemelt mutató kistérségi rangsora

Megnevezés(1)	Debrecen	Balmaz- újváros	Berettyó- újfalú	Derecske- Létavértes	Hajdú- böszörmény	Hajdú- hadház	Hajdú- szoboszló	Polgár	Püspök- ladány
Aktivitási ráta(2)	1	4	7	9	3	8	2	5	6
Álláskeresők(3)	1	6	8	4	3	9	2	5	7
Adózók aránya(4)	2	6	7	9	3	8	1	4	5
SZJA köteles jövedelem(5)	1	9	6	8	5	7	3	2	4
Átlagos nyugdíj(6)	1	8	6	9	5	7	2	3	4
Helyi adó(7)	1	6	7	9	3	8	2	5	4
Rendsz. szoc. segély(8)	1	6	9	4	3	8	2	5	7
Lakásépítés (2000–2008)(9)	3	6	8	5	4	2	1	9	7
Városi gázfogyasztás(10)	6	3	8	7	5	9	1	2	4
Vízfogyasztás(11)	3	9	7	4	2	6	1	8	5
Ország ellátottság(12)	1	4	3	8	6	9	7	2	5
Felsőfokú végzettség(13)	1	8	4	7	3	9	2	6	5
Összesen(14)	22	75	80	83	45	90	26	56	63
Rangsor (15)	1	6	7	8	3	9	2	4	5

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 4: Small regional ranking of the 12 special indexes

Items(1), Activity rate(2), Jobseekers(3), Proportion of taxpayers(4), Income subject to personal income tax(5), Average pension(6), Local tax(7), Regular social allowance(8), Building houses or flats (2000–2008)(9), Municipal gas consumption(10), Water consumption(11), National supply level(12), Higher education degrees(13), Total(14), Ranking(15), Source: own edition by KSH data

5. táblázat

A megye ipari, építőipari termelése és vendégforgalma

Év(1)	Ipari termelés (1995=100)(2)	Építőipari termelés (1995=100)(3)	Idegenforgalom (ezer fő)(4)
1995	100,0	100,0	226,5
1996	104,0	83,8	213,6
1997	111,2	70,6	211,2
1998	126,4	107,7	215,0
1999	122,6	130,4	223,0
2000	124,1	130,6	253,5
2001	130,9	162,9	259,2
2002	136,7	225,2	289,9
2003	146,9	255,9	297,3
2004	149,1	273,0	277,7
2005	143,4	313,9	299,7
2006	151,3	400,0	369,5
2007	146,8	234,0	402,3
2008	153,6	158,0	395,0
2009	135,4	181,8	359,1

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 5: Industrial, building industry production and number of guests in the county

Years(1), Industrial production (1995=100)(2), Building industry production (1995=100)(3), Tourism (thousand people)(4), Source: own edition by KSH data

6. táblázat

Ipari, építőipari termelés (milliárd Ft)

Megnevezés(1)	Hajdú-Bihar megye(2)	Észak-alföldi régió(3)	Magyarország összesen(4)	Hajdú-Bihar megye (országos összes %-a)(5)
Ipari termelés (2010)(6)	567,4	2 159,2	20 444,1	2,8
Építőipari termelés (2009)(7)	60,9	148,7	1 498,0	4,1
Ebből: - építőipar(8)	53,9	129,5	1 347,9	4,0
- egyéb szervezet(9)	7,0	19,2	150,1	4,7

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 6: Industrial and building industry production (billion HUF)

Items(1), Hajdú-Bihar county(2), North Great Plain region(3), Hungary total(4), Hajdú-Bihar county (total % in the country)(5), Industrial production (2010)(6), Building industry production (2009)(7), Of this: building industry(8), Other organisations(9), Source: own edition by KSH data

Az ipar fejlődésének elmaradása összhangban van a nemzetgazdasági beruházások alacsony szintjével, a külföldi tőkebefektetések elmaradásával. A lemaradásban szerepe van az ipar szerkezetorzulásának is.

A megye az országos ipari foglalkoztatott létszám-nak 4,3%-át, az ipari termelés értékének pedig csupán 3,3%-át adja, ami elmarad a megye országon belüli területi és népességi arányától.

Az egy lakosra jutó ipari termelés mértékét tekintve 2010-ben a tizedik helyen áll a megyék rangsorában. Így a kevésbé iparosodott megyék közé tartozik.

Az ipar ágazatok szerinti megoszlását vizsgálva megállapítható, hogy a megyében a 49 főnél nagyobb vállalkozások termelésének több mint 63%-át a feldolgozó ipar teszi ki. Az ipari szerkezet erőteljesen feldolgozóipar-orientált. A feldolgozóiparon belül az élelmiszer-, ital és egyéb dohánytermékek termelése és a vegyipar a legerőteljesebb. Az összes ipari termelés értékének több mint egynegyedét adják, és jelentős mértékben meghaladják az országos átlagot. A gépgyártásnak, ami egyre nagyobb jelentőségre tesz szert a megye életében, az ipari termelésben jelentős a részesedése, ennek ellenére értéke elmarad az országos átlagtól.

A villamos energia, gáz-, gőz-, vízellátás 37%-os aránya a megye ipari termelésében majdnem négyszerese az országos átlagnak.

Az iparon belül alkalmazásban állók foglalkozási szerkezete eltér a termelési érték szerinti struktúrájától. Országos átlag feletti a fa-, papírtermék gyártása, és a nyomdai tevékenység területén alkalmazásban állók iparon belüli aránya, hasonlóan a villamos energia, gáz-, gőz- és vízellátás ágazathoz.

A megye feldolgozóiparát mind a termelés értéke, mind a foglalkoztatási struktúra alapján az élelmiszer-, a textilipar, a vegyipar és a gépipar dominanciája, valamint a fémanyag, fémfeldolgozó termékek gyártásának alacsony szintje jellemzi.

Ágazatonként jelentősen eltér az ipar értékesítésén belül az export részaránya. 2010-ben a megye ipara fele annyit termelt exportra, mint az országos átlag. Az ipar értékesítésén belül jelentős a vegyipar exportja. Az értékesített termékek több mint kétharmada kerül exportra. A másik nagy exportáló ágazat a gépipar, értékesítésének jelentős része kerül exportra, de aránya kevesebb, mint az országos.

Az építőipari termelés volumene 1995–1997 között egyharmaddal csökkent, majd 2006-ig folyamatosan emelkedett az 1995-ös szint négyszeresére. Ezt követően drasztikus csökkenés következett be, 2009-ben már a 2006-os szint felét sem produkálta. Mindezek ellenére a megye 2009. évi építőipari termelése az országos produktum 4,1%-a.

BRUTTÓ HAZAI TERMÉK 1995 ÉS 2009 KÖZÖTT

A megye gazdasági fejlődését komplexen kifejező bruttó hazai termék 1995–2009 között folyóáron 15 év alatt négyszeresre emelkedett, de változatlan áron számítva kevesebb, mint 25%-kal szemben az országos több mint 40%-os növekedéssel (7. táblázat).

A megyei és az országos adatok összevetéséből kiderül, hogy a megye 1997-ig még tartotta az országos ütemet, majd fokozatosan lemaradt, 2001-ben már 10 százalékponttal. Ezután a megyei fejlődés növekedett, és 2003-ra utolérte az országost, de ezt követően nőtt a lemaradása. Összességében megállapítható, hogy a rendszerváltást megelőzően a megye gazdasági fejlettsége közelített az országos átlaghoz, a rendszerváltást követően viszont a felzárkózást lemaradás váltotta fel.

7. táblázat

A bruttó hazai termék évenkénti alakulása Hajdú-Bihar megyében és országosan

Év(1)	BHT folyóáron (mrd Ft)(2)	BHT index (1995=100)(3)	
		Hajdú-Bihar megye(4)	Magyar- ország(5)
1995	244	100,0	100,0
1996	305	100,8	100,7
1997	370	103,9	104,4
1998	434	106,5	109,6
1999	458	102,0	114,0
2000	522	105,9	119,6
2001	615	114,0	124,4
2002	690	121,9	129,2
2003	781	131,7	134,3
2004	855	134,8	140,6
2005	882	134,4	145,0
2006	924	135,2	150,2
2007	973	132,0	151,3
2008	1025	131,3	152,8
2009	979	123,8	142,4

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 7: Gross Domestic Product each year in Hajdú-Bihar county and in Hungary

Years(1), GDP in nominal value (billion HUF)(2), GDP index (1995=100)(3), Hajdú-Bihar county(4), Hungary(5), Source: own edition by KSH data

GAZDASÁGI FEJLETTSÉG A RÉGIÓBAN

A megye, illetve régió gazdasági fejlettségét összevetjük más megyék és régiók fejlettségével. Az elemzéshez részben saját, részben az MTA és a KSH számítás alapján összeállított regionális fejlettségi adatokat használjuk 1968–2009 között (8. táblázat).

1968-ban és 1990-ben csak régiókra áll rendelkezésünkre adat. Ezek alapján megállapítható, hogy az Észak-alföldi régió az utolsó helyen állt alig több mint fele olyan fejlettséggel, mint az élen álló vidéki – Közép-dunántúli – régió. 1990-re megváltozott a helyzet. A vidéki régiók közül a Közép-dunántúli régió relatív fejlettsége csökkent, az Észak-magyarországi és a Dél-alföldi régióé stagnált, míg a Nyugat- és a Dél-dunántúli, valamint Észak-alföldi régió relatív fejlettsége nőtt. Így az Észak-alföldi régió előrelépett az utolsó helyről, igaz, csak az utolsó előttire.

2008-ra újabb átrendezés következett be. Minden vidéki régió relatív fejlettsége csökkent, az Észak-alföldi régió fejlettsége közel azonos lett a Dél-dunántúli, Dél-alföldi, és az Észak-magyarországi régióéval, de lemaradása csökkent a legfejlettebb vidéki régióhoz, Nyugat-dunántúli régióhoz képest, hiszen annak mintegy kétharmadát érte el (Lengyel, 2012).

Gazdasági fejlettség az országos szint %-ában

Régiók, megyék(1)	Népesség (2009, ezer fő)(2)	1968 s. sz.	1975 MTA	1990 s. sz.	1999 KSH	2004 KSH	2009 KSH	BHT/fő (2009, ezer Ft)(3)
Budapest	1712		220		191	204	230	5988
Pest megye	1213		75		80	83	89	2157
Közép-magyarországi régió	2925	180	170	160	151	153	150	4395
Fejér megye	428		106		114	97	88	2276
Komárom-Esztergom megye	315		131		83	110	101	2627
Veszprém megye	360		116		80	79	71	1834
Közép-dunántúli régió	1103	124	116	92	94	95	86	2232
Győr-Moson-Sopron megye	447		111		131	112	109	2893
Vas megye	261		82		118	101	85	2218
Zala megye	290		88		90	93	75	1950
Nyugat-dunántúli régió	998	92	97	120	115	104	93	2416
Baranya megye	395		108		78	74	70	1815
Somogy megye	322		71		69	71	63	1649
Tolna megye	236		77		89	72	73	1910
Dél-dunántúli régió	953	76	88	86	78	73	69	1782
Borsod-Abaúj-Zemplén megye	701		111		67	69	61	1592
Heves megye	314		100		72	75	69	1782
Nógrád megye	208		77		55	55	45	1161
Észak-magyarországi régió	1223	74	102	75	66	68	60	1568
Hajdú-Bihar megye	542		83		72	76	69	1807
Jász-Nagykun-Szolnok megye	395		93		67	66	67	1731
Szabolcs-Szatmár-Bereg megye	565		59		55	58	51	1322
Észak-alföldi régió	1502	68	76	77	64	67	62	1605
Bács-Kiskun megye	531		79		70	70	66	1713
Békés megye	371		89		68	64	55	1425
Csongrád megye	424		109		86	78	76	1974
Dél-alföldi régió	1326	88	91	87	74	71	66	1716
Összes(4)	10 031	100	100	100	100	100	100	2600
BHT/fő (ezer Ft)(5)		28,1	48,7	208,9	1 132	2 074	2 600	
BHT index(6)		100	152	204	209	260	258	

Megjegyzés: s. sz.=saját számítás, MTA=MTA kiadvány, KSH=KSH kiadvány

Table 8: Economic development level, % of the country level

Regions, counties(1), Population (2009, thousand people)(2), GDP per capita (2009, thousand HUF)(3), Total(4), GDP per capita (thousand HUF)(6), GDP index(7), Note: s. sz.=own calculations, MTA=Published by the Hungarian Academy of Sciences, KSH=Published by the Hungarian Central Statistical Office

Megeyi adatok az MTA számítása szerint legelőször 1975-re állnak rendelkezésre. Eszerint Hajdú-Bihar megye gazdasági fejlettsége az országos átlag 83%-át érte el, ami az akkor legfejlettebb megye (Komárom-Esztergom) mutatójának mintegy kétharmadát, a legkevésbé fejlett megye (Somogy) mutatójának közel 1,2-szeresét jelentette.

2009-re Hajdú-Bihar gazdasága már csak az országos átlag 69%-át teljesítette, ami a legfejlettebb megye (Győr-Moson-Sopron) mutatójának most is közel kétharmada, és a legkevésbé fejlett megye (Nógrád) mutatójának 1,5-szerese.

Lényeges változás következett be az Észak-alföldi régióon belül is. 1975-ben még Jász-Nagykun-Szolnok megye, 2009-ben azonban már Hajdú-Bihar megye volt a legfejlettebb.

A következőkben a megye bruttó hazai termékének forrászerkezetét vizsgáljuk meg.

A BHT FORRÁSAI HAJDÚ-BIHAR MEGYÉBEN

A bruttó hazai termék ágazati forrásait a megye 2008 évi statisztikai adatai alapján elemezzük összehasonlítva az országos forrásstruktúrával (9. táblázat).

A megye BHT struktúrája jelentős mértékben a mezőgazdaság magas részesedésével tér el az országostól. Az ipari és építőipari arány különbsége nem számottevő. A szolgáltató ágak közül a kereskedelem, szállítás, hírközlés kismértékű, a pénzügyi, a gazdasági szolgáltatói számottevően alacsonyabb részesedését magyarázza, hogy ezen ágazatok fokozottabban Budapesten koncentrálnak. A közösségi- és humánszolgáltatások átlagosnál magasabb aránya a Debreceni Egyetemnek köszönhető.

Hajdú-Bihar megye BHT struktúrája abban egyezik a régió másik két megyéjének szerkezetével, hogy mindenütt magas a mezőgazdaság aránya (10. táblázat).

Hajdú-Bihar megye 2008. évi bruttó haza termékeinek forrása

Ágazatok(1)	Millió Ft(2)	Megyei megoszlási %(3)	Országos megoszlási %(4)
Mezőgazdaság(5)	81 632	9,3	3,3
Ipar(6)	191 220	21,9	24,9
Építőipar(7)	45 430	5,2	4,4
Keresk., szállítás, hírközlés(8)	174 156	19,9	21,1
Pénzügyi, gazdasági szolgáltatás(9)	165 257	18,9	23,5
Közösségi, humán szolgáltatás(10)	216 924	24,8	22,8
Összesen(11)	874 619	100,0	100,0

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 9: Source of the gross domestic products of Hajdú-Bihar county in 2008

Sectors(1), Million HUF(2), County distribution %(3), Country distribution %(4), Agriculture(5), Industry(6), Building industry(7), Trade, transport, telecommunications(8), Financial, economic service(9), Public, human service(10), Total(11), Source: own edition by KSH data

BHT szerkezete az észak-alföldi régióban (megoszlási %)

Ágazatok(1)	Hajdú-Bihar megye(2)	Jász-Nagykun-Szolnok megye(3)	Szabolcs-Szatmár-Bereg megye(4)	Észak-alföldi régió(5)
Mezőgazdaság(6)	9,3	10,1	8,6	9,3
Ipar(7)	21,9	31,3	21,1	24,1
Építőipar(8)	5,2	4,4	6,2	5,4
Szolgáltatások(9)	63,6	54,2	64,1	61,2
Összesen(10)	100,0	100,0	100,0	100,0

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 10: GDP structure in the North Great Plain region (distribution %)

Sectors(1), Hajdú-Bihar county(2), Jász-Nagykun-Szolnok county(3), Szabolcs-Szatmár-Bereg county(4), North Great Plain region(5), Agriculture(6), Industry(7), Building industry(8), Services(9), Total(10), Source: own edition by KSH data

A többi ágazat aránya lényegében azonos Hajdú-Bihar és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében, de Jász-Nagykun-Szolnok megye iparosodottsága és a megye szerény felsőoktatási kapacitása jelentős eltérést jelent.

A bruttó hazai termék struktúrája alkalmas hasznos fejlesztési következtetések levonására, de értékesebb az eredmény, ha a foglalkozási szerkezet segítségével a jövedelemtermelő képességet is elemezzük (Lengyel és Rechnitzer, 2004; Lengyel, 2013).

TÁJ, TELEPÜLÉS, RÉGIÓ

Hajdú-Bihar megye az Észak-alföldi régió része Jász-Nagykun-Szolnok és Szabolcs-Szatmár-Bereg megyével együtt. Az MTA Társadalomkutató Központ Magyar tudománytár sorozatában a 2002-ben Kossuth Kiadónál megjelentetett *Táj, település, régió* című 2. kötet jellemzi a régiót (Enyedi és Horváth, 2002). Az Észak-alföldi régió a Tisza vízvidékéhez tartozik. Az Alföld nagyobbik részét kitevő Tiszai-Alföldet foglalja magába. A régiót futóhomok területek és löszterületek teszik némileg változatossá. Európai hírét a kiterjedt füves, szikes puszták (Hortobágy) teremtették meg. A terület jelentős részét folyóvízi üledék borítja. A talajtakaró változatos, a hajdúsági löszháton, a Jászságban kialakult csernozjomok a régió legtermékenyebb talajai.

A régió természeti kincsekben szegény, természeti erőforrása a termőföld, a földgáz mezők, a széndioxid, a termálvíz előfordulások és az agyagásványkészlet.

Az Észak-alföldi régió az ország egyik elmaradt régiója, a gazdasági fejlettség alacsony szintje döntően az ipari fejlődés elmaradására vezethető vissza (Horváth,

2006ab). A régió iparosítását szolgáló 1965–1970-es években létrejött helyi ipar megszűnt, új ipari struktúra nem alakult ki. A mezőgazdasági termelésen belül kiemelkedik a cukorrépa-, burgonya-, napraforgó-, búza- és lucernatermelés. Kutatási, fejlesztési potenciája jelentős, de a régió gazdasága nem képes ezt felhasználni.

A régió közlekedési, távközlési infrastruktúrája fejletlen, vasúthálózata viszonylag korszerű. A közüzemi vízhálózat teljes, a gázhálózat kiépítettsége jó. A szennyvízcsatorna-hálózat kiépítése viszont rendkívül hiányos. Kedvező elemek:

- kelet-nyugati tranzit szerep,
- kedvező idegenforgalmi adottságok,
- diverzifikált agrártermelés és élelmiszergazdaság,
- sokoldalúan fejlett felsőoktatási rendszer,
- kutatóorientált iparágak,
- jelentős termálkincs,
- tiszta folyóvizek,
- szabad energiakapacitás.

Kedvezőtlen elemek:

- tradicionális fejletlenségi kép az ország közvéleményében,
- az elmaradtság image,
- magas munkanélküliség,
- nagykiterjedésű rurális terek,
- halmozottan hátrányos romanépszerűség magas aránya,
- fejletlen közlekedési infrastruktúra,
- gyenge gazdasági struktúrák,
- kevés helyi nagy- és középvállalat,
- támogatásorientált vezetési mentalitás,
- regionális együttműködési hajlam kialakulatlan-sága.

A régió, azon belül Hajdú-Bihar megye az MTA Társadalomkutató Intézet szerzői által összeállított jellemzőinek megjelenése óta egy évtized telt el jelentős változásokkal. Mindenekelőtt a közlekedési lehetőségek fejlődtek, időközben megépült az M3-as autópálya, ami a sztrádhálózatba kötötte Debrecent és Nyíregyházát.

Vitatható több elmarasztaló vélemény. Ilyen például az elmaradottság imidzse, a támogatásorientált vezetési mentalitás, vagy a regionális együttműködési készség hiányának általánosítása.

Hajdú-Bihar megye jövőbeni fejlesztését a megye kedvező adottságaira kell építeni. Ilyen adottság több más terület mellett a mezőgazdaság, az élelmiszeripar, a tudásalapú ipar és az idegenforgalom.

IPARFEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK

A mezőgazdaság jövedelmezőségének javítása természetesen növeli a megye fejlettségét, a lakossági jövedelmet és bizonyos mértékig a foglalkoztatást is. Nagyobb áttörés az ipar fejlesztésével érhető el, ami főleg három területen célszerű (Rechnitzer és Enyedi, 1987; Horváth, 2011, 2012).

A megye agrárjellegéből következik, hogy kiemelt szerepe van az élelmiszeriparnak. Az úgynevezett telephelyi adatok szerint a megye élelmiszeriparában mintegy 6 400 fő, ebből teljes munkaidőben 5 900 fő dolgozik, az iparban foglalkoztatottnak mintegy negyede. Átlagkeresetük 15%-kal kevesebb, mint az ipari átlag.

A székhelyi adatok szerint 2009-ben az élelmiszeripar alkalmazottjainak száma 4 700 fő, termelési értékük 100,6 milliárd forint, értékesítésük 103,5 milliárd forint volt, amiből az exportértékesítés 24,1 milliárd forint, valamivel kevesebb, mint egynegyed.

Az élelmiszeripari termelés súlya a megyei iparból 22,5%, lényegesen magasabb, mint az országos 10%-os részesedés. Ez nem tekinthető túlzottnak a mezőgazdaság termelési súlyához képest. Az élelmiszeripar megyei jellemzői ellentmondásosak. Például a vállalkozások száma 443, melynek közel fele, 191 egyéni vállalkozás. A 252 társas vállalkozásból mindössze 30 foglalkoztat 50 főnél többet, ezen belül mindössze 4-nél 250 fő feletti a létszám, vagyis nagyon szűk a nagyvállalkozások aránya.

Az országos átlaghoz hasonlóan az értékesítés egynegyedét teszi ki az exportértékesítés, aminek növeléséhez érdemes lenne jobban kihasználni a megye adottságait.

A megyei iparszerkezet jellemzője, hogy az országosból az élelmiszeripar mellett lényegesen magasabb az aránya a vegyi- és gyógyszeriparnak, valamint energiaiparnak. A három magas részesedésű ágazat termelése jelentős súlyt jelent az ország ipari termelésében is (11. táblázat).

Az ipari termelés színvonalát jól jellemzi, hogy az ipari export aránya hasonló, mint az országos, és különösen kiemelkedő a gépipari, valamint a vegyi- és gyógyszeripari export.

11. táblázat

Az ipar ágazati szerkezete

Ágazat(1)	Országos termelési szerkezet (%) (2)	Hajdú-Bihar megye ipara(3)			
		Termelés (mrd Ft)(4)	Szerkezet (%) (5)	Részesedés az országosból(6)	Export arány (%) (7)
Bányászat(8)	0,4	-	-	-	-
Élelmiszeripar(9)	10,0	100,6	22,5	4,9	23,3
Textilipar(10)	1,2	6,2	1,4	2,5	69,8
Fa- és papíripar(11)	3,3	9,4	2,1	1,4	24,5
Kőolaj- és kokszyártás(12)	7,1	-	-	-	-
Gumi- és műanyagipar(13)	6,5	17,9	4,0	1,3	44,7
Vegyi és gyógyszeripar(14)	7,7	111,9	25,7	7,1	81,1
Fémfeldolgozás(15)	6,3	14,6	3,3	1,1	62,6
Gépipar(16)	47,9	102,9	23,1	1,1	93,5
Egyéb feldolgozóipar(17)	2,3	11,2	2,5	2,2	98,0
Energiaipar(18)	7,3	71,6	16,0	4,8	-
Összesen(19)	100,0	446,3	100,0	2,2	53,3

Forrás: KSH adatok alapján saját szerkesztés

Table 11: Sectoral structure of the industry

Sectors(1), Countrywide production structure (%) (2), Industry of Hajdú-Bihar county(3), Production (billion HUF)(4), Structure (%) (5), Share from the country proportion(6), Export share (%) (7), Mining(8), Food industry(9), Textile industry(10), Wood and paper industry(11), Crude oil and coke production(12), Rubber and plastic industry(13), Chemical and pharmaceutical industry(14), Metal processing(15), Machine industry(16), Other processing industry(17), Energy industry(18), Total(19), Source: own edition by KSH data

Elemzéseik azt mutatják, hogy az ágazati szerkezet alakulása alapján az eddig is sikeres vegyi-, illetve gyógyszeripar továbbfejlesztése, valamint a gépipar magas szakértelmet igénylő tudásalapú ágazatainak fejlesztése célszerű. A fejlesztés feltétele a piaci lehetőségek feltárásán kívül a vállalkozási struktúra ésszerűbb alakítása, a szakértelem mélyítése, bővítése.

A szakágazatok jellemzője a kis- és középvállalkozás, viszonylag kevés a középnagy, és a nagyvállalkozás. Mindkét fejlesztendő ipari ágazat igen magas technikai igényű, ami szükségessé teszi a nagyobb tömegű gyártást.

A fejlesztés módja:

- a meglévők továbbfejlesztése,
- a középüzemek közül néhány nagyüzemmé bővítése,
- hazai és nemzetközi tőke bevonásával új üzemek létesítése.

A piac és a tőke mellett harmadik tényező a szakértelem, ami egyaránt jelent korszerű, szakmai képzést és mindenekelőtt felsőfokú szakemberképzést, valamint K+F+I bázist. A vegyészet, gépészet és elektronika képzés területén a 2009/2010-es tanév adatai azt mutatják, hogy a tanulók országosan a középfokú szakképzésben, valamint a felsőfokú képzésben résztvevők számának mindössze 13, illetve 9%-át teszik ki (12. táblázat). A szakképzés jelentős fejlesztése nélkül eredményes újraiparosítás nem lehetséges.

12. táblázat

**Műszaki szakképzésben részesülő tanulók, hallgatók
(2009/2010, fő)**

	Vegyészet(1)	Gépészet(2)	Elektronika(3)
Hajdú-Bihar megye(6)	203	790	387
Észak-alföldi régió(7)	230	2104	891
Magyarország(8)	715	15191	5739
	Felsőfokú képzés(5)		
Hajdú-Bihar megye(6)	418	893	863
Észak-alföldi régió(7)	418	1793	870
Magyarország(8)	1840	14973	17780

Forrás: Oktatás-Statistikai Évkönyv (2010)

Table 12: Students taking part in technical specialised education (2009/2010, number of people)

Chemistry(1), Mechanics(2), Electronics(3), Secondary education(4), Higher education(5), Hajdú-Bihar county(6), North Great Plain region(7), Hungary(8). Source: OKM Book of Statistics (2009)

IRODALOM

- Baranyi B (szerk.) (2008): Észak-Alföld. MTA Regionális Kutatások Központja, Pécs; Budapest, Dialóg Campus Kiadó, 516.
- Baranyi B.–Czegledy G. (2009): Kistérségek válaszüton. [In: Baranyi B.–Nagy J. (szerk.) Tanulmányok az agrár- és a regionális tudományok köréből az Észak-alföldi régióban.] Debreceni Egyetem Agrár- és Műszaki Tudományok Centruma – Magyar Tudományos Akadémia Regionális Kutatások Központja. Debrecen – Pécs. 25–42.
- Barát M. (szerk.) (1994): A magyar gazdaság vargabetűje. Aula Kiadó. Budapest. 546.
- Buday-Sántha A. (2009): Környezetgazdálkodás. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs. 40.
- Buday-Sántha A. (2010): Környezetvédelem-környezetgazdálkodás. Közép-Európai Közlemények. 3. 4: 161–63.
- Buday-Sántha A. (2011): Agrár- és vidékpolitika: Tanulságok nélkül. SALDO. Budapest. 377.
- Horváth Gy. (2006a): Regionális versenyképesség Európában. [In: Horváth Gy. (szerk.) Régiók és települések versenyképessége.] MTA Regionális Kutatások Központja. Pécs. 84–105.
- Horváth Gy. (szerk.) (2006b): Régiók és települések versenyképessége. MTA Regionális Kutatások Központja. Pécs. 481.
- Horváth Gy. (2011): Szempontok a magyar területfejlesztés megújításához az uniós változások tükrében. Falu Város Régió. 2: 45–52.
- Horváth Gy. (2012): Szempontok a kelet-közép-európai területfejlesztés megújításához az uniós változások tükrében. [In: Bottlik Zs. et al. (szerk.) Társadalomföldrajz – Területfejlesztés – Regionális tudományág.] ELTE TTK Földtudományi Doktori Iskola. Budapest. 85–100.
- Enyedi Gy.–Horváth Gy. (szerk.) (2002): Magyar tudománytár 2. Táj, település, régió. MTA Társadalomkutató Központ. Kossuth Kiadó. Budapest. 514.
- Központi Statisztikai Hivatal (1990–2013): Hajdú-Bihar megye statisztikai évkönyve. KSH Debreceni Igazgatósága. Debrecen.
- Központi Statisztikai Hivatal (1990–2013): Mezőgazdasági statisztikai évkönyv. KSH. Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal (1990–2013): Területi statisztikai évkönyv. KSH. Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal (2005): Helyzetkép a régió városairól: Észak-Alföld. KSH Debreceni Igazgatósága. Debrecen. 108.
- Központi Statisztikai Hivatal (2006): A régió gazdasága és versenyképessége: Észak-Alföld. KSH Debreceni Igazgatósága. Debrecen. 67.
- Lengyel I. (2012): Regionális növekedés, fejlődés, területi tőke és versenyképesség. [In: Bajmócy Z. et al. (szerk.) Regionális innovációs képesség, versenyképesség és fenntarthatóság.] JATEPress. Szeged. 151–174.
- Lengyel I. (2013): A területi különbségek hazai alakulásának kulcsmomentumai. Közép-Európai Közlemények. 1–2: 227–237.
- Lengyel I.–Rechnitzer J. (2004): Regionális gazdaságtan. Dialóg Campus Kiadó. Budapest – Pécs. 392.
- Nemes Nagy J. (szerk.) (2005): Regionális elemzési módszerek, ELTE. Eötvös Kiadó. Budapest. 284.
- Oktatás-statisztikai évkönyv 2009/2010 (2010): Nemzeti Erőforrás Minisztérium. Budapest.
- Rechnitzer J.–Enyedi Gy. (1987): Az innovációk térbeli terjedése a magyar mezőgazdaságban. Tér és Társadalom. 1. 2: 31–48.